

hogyan a rossz oldalon folytatott háború ezernyi összegubancolózott szálát kibogozzam, de nem és nem! Keringek csak körben, mint elrontott emberi hang-
lemez s ugyanazt a kérdést ismétlem kényszeresen: mi lett volna, ha a nemzet
tudatán időben, vagyis azonnal végigsöpörhetett volna az egész fölfoghatatlan
apokalipszis? A negyvenfokos hideg. A büntudat hóvihara. A százezer mellkas-
ból elfogyó szusz. Mi lett volna, ha a tarkón lőtt munkaszolgálatosok, előre
bukva, mint a fagy profétájához esdeklő mohamedánok, téli kísértetként meg-
jelentek volna fönt a kormányzó palota körül negyvenhárom januárjában—
februárjában? A magyar politika és a magyar irodalom se térhetett volna ki
a szembenézés kényszere elől. A kormány hírzárata mindenkit jóvátehetetlenül
megfosztott a felelősségtől.

A Szovjetunióban élő magyar emigránsok — politikusok és írók — ponto-
san ismerték a fronthehelyzetet. Voltak, akik első kézből: frontkatonák, hadi-
foglyok és sebesültek szájából, s el is követtek mindent, hogy az akkori Kos-
suth-rádió adásaival rádöbbenésük a magyarságot a katasztrófára. Sajnos, nem
volt se közösségük, se tömegük, se hitelük idehaza. Márpedig az igazság tuda-
tosításához nem elegendők a tények, a közvetítő szó hitele is szükséges.

Valóban: mi lett volna, ha? ... A huszadszor-harmincadszor visszatérő, tör-
ténelmietlen kérdés nem hagy nyugton. Hiszen ha igaz az a József Attila-i tétel,
misperint a nemzet közös ihlet, akkor az is igaz, hogy: közös gyász is. Közös
meghasonlás, közös rádöbbenés. De hát nem volt az! S nem lett az utólag sem!
Élő példa rá jó néhány ismerősöm. Köztük az a jobbágykalapos tanyasi em-
ber, aki lefagyott lábujjai miatt sántítva jár az esőharmatos fűben, s ha röstell-
kedik is gyávasága miatt, belül nyugodt: nemcsak az igazat hallgatta el, hanem
a tényeket is. A szörnyűségeket egyedül élte át, egyedül hordozza negyven
éve, egyedül is akarja a föld alá vinni.

BETHLEN GÁBOR-ÉREM, TÓRUS GÁBOR ALKOTÁSA